

Vägledning för omarrondering i Dalarnas län – 2019

Omslagsbild

Foto: Mostphotos, Johan Sagmo.

Utgiven av

Länsstyrelsen i Dalarnas län
Februari 2020

Författare

Therese Holmquist, Anita Lundmark och Martin Persson

Diarienummer

606-13531-17

Rapporten kan laddas ner från Länsstyrelsens webbplats
www.lansstyrelsen.se/dalarna/publikationer

Rapporten kan beställas från Länsstyrelsens webbplats
www.lansstyrelsen.se/dalarna/bestall-publikationer

Vägledning för omarrondering i Dalarnas län - 2019

Förord

Länsstyrelsen i Dalarnas län tog under 2017 fram en vägledning för arbetet med kommande omarronderingar i Dalarnas län. Det gjordes i samverkan med markägare, representanter från näringsliv och intresseorganisationer samt ledning och regionala representanter för Lantmäteriet, Skogsstyrelsen, Jordbruksverket och Naturvårdsverket. Vid behov ska vägledningen revideras årligen under perioden 2018–2023.

Under 2018 inleddes förarbete för kommande omarrondering i två områden i länet, vilka under 2019 har avslutats med ansökan om omarrondering. Samtidigt har förarbete inletts i ytterligare ett område. Erfarenheter från arbetet motiverar revidering av vägledningen.

Vägledningen riktar sig till alla som är berörda av eller arbetar med omarrondering.

24 februari 2020

Mikael Selander

Chef Avdelningen för hållbar utveckling

Innehållsförteckning

Förord	3
Innehållsförteckning.....	4
1. Inledning.....	5
2. Nytt arbetssätt	6
2.1 Regeringsuppdrag och långsiktig statlig finansiering.....	6
2.2 Gemensam grundsyn.....	7
2.3 Dialog, samverkan och transparens.....	8
2.4 Arbetssätt	9
2.5 Förarbete	13
2.6 Förrättning.....	18
2.7 Uppföljning och utvärdering	21
3. Referenser	23
Bilaga 1	24
Rutin för inventering, beskrivning och dokumentation av naturvärden	24
Bilaga 2	27
Rutin för inventering, beskrivning och dokumentation av kulturmiljövärden ...	27
Bilaga 3	30
Riktlinjer för inventering, beskrivning och dokumentation av sociala värden ..	30

1. Inledning

1.1.1 Bakgrund

I Dalarnas län finns cirka 1,9 miljoner hektar produktiv skogsmark. Ungefär en tredjedel, 534 000 hektar, har en ägosplittrad fastighetsstruktur. Ur ett samhällsperspektiv är nyttan av omarrondering tydlig och bestående. Förbättrad fastighetsstruktur är en grundläggande förutsättning för ett tryggare ägande och ett rationellt brukande vilket ger högre skogsproduktion. Det ger bättre tillgång på råvara för skogsindustrin, ökad sysselsättning och skatteintäkter, långsiktigt hållbar landsbygdsutveckling, minskade terrängtransporter, ökad inlagring av kol, mindre administrativa kostnader för myndigheter och en stärkt rättssäkerhet. Omarrondering ger också en unik möjlighet att inventera och vid behov skydda värdefull natur och kulturmiljö.

För en redovisning av samhällseffekter av omarrondering och hur berörda myndigheters arbete med omarrondering kan effektiviseras och stärkas enligt det regeringsuppdrag som Länsstyrelsen i Dalarnas län fick i regleringsbrevet för 2017 hänvisas till Granath et al. 2017 och Länsstyrelsen i Dalarnas län 2017.

För att markägarna ska vara positiva till omarrondering måste de ekonomiska förutsättningarna vara fördelaktiga och det måste finnas ett stort förtroende för berörda myndigheter. Förtroende skapas genom information, dialog, delaktighet och transparens.

1.1.2 Syfte

Vägledningen är en beskrivning av hur omarrondering kan bedrivas för att den ska leda till ett tillfredsställande slutresultat. Här beskrivs hur en konstruktiv dialog med markägare kan uppnås, hur omarronderingsarbetet kan effektiviseras och stärkas samt hur en god samverkan mellan berörda myndigheter kan åstadkommas med gemensam grundsyn, riktlinjer och ambitionsnivå samt en tydlig ansvarsfördelning.

Vägledningen riktar sig i första hand till de myndigheter som är direkt involverade i omarronderingsverksamhet, dvs. Länsstyrelsen i Dalarnas län, Lantmäteriet och Skogsstyrelsen. Dessutom kan den vara av intresse för Jordbruksverket, Naturvårdsverket, berörd kommun, markägarorganisationer och intresserade markägare.

Vägledningen används i ett pilotprojekt. Under 2018 inleddes arbete i två områden i Rättviks kommun och under 2019 har även ett område i Malung-Sälens kommun inkluderats i pilotprojektet. Utifrån de erfarenheter som görs i pilotprojektet och de synpunkter som framförs från markägare och berörda myndigheter revideras vägledningen vid behov årligen under perioden 2018–2023.

2. Nytt arbetssätt

Det förslag till nytt arbetssätt som beskrivs här är erfarenheter från möten med markägare och lokala politiker samt representanter för näringsliv, intresseorganisationer och samtliga berörda myndigheter.

Det regeringsuppdrag som Länsstyrelsen i Dalarnas län fick i regleringsbrevet för 2017 resulterade i:

- Begäran om likalydande regeringsuppdrag till Länsstyrelsen i Dalarnas län, Lantmäteriet och Skogsstyrelsen att gemensamt verka för omarrondering i Dalarnas län. Begäran lämnades till Näringsdepartementet 13 oktober 2017.
- Begäran om långsiktig statlig finansiering av arbetet med omarrondering. Begäran lämnades till Näringsdepartementet 13 oktober 2017.
- Förändrat arbetssätt som bygger på gemensam grundsyn, dialog, samverkan och transparens.

Detta beskrivs utförligt i delrapport (Granath et al. 2017) och slutrapport (Länsstyrelsen Dalarnas län 2017) som lämnades till regeringen under 2017. Olika aktörers erfarenheter av tidigare omarronderingar har sammanfattats i en projektrapport (Granath & Lundmark 2017).

Därefter fick samtliga tre myndigheter omarronderingsuppdrag i sina regleringsbrev för 2018. I regleringsbrev för 2019 fick endast Länsstyrelsen i Dalarnas län och Skogsstyrelsen ett återrapporteringsuppdrag. I regleringsbrev för 2020 har Länsstyrelsen i Dalarnas län fått ett omarronderingsuppdrag som ska genomföras i samverkan med Lantmäteriet och Skogsstyrelsen. Uppdraget lyder:

Länsstyrelsen i Dalarnas län ska redovisa hur myndigheten har bidragit till att effektivisera arbetet med omarrondering i Dalarnas län. Länsstyrelsen ska ha en dialog med markägare samt samverka med Lantmäteriet och Skogsstyrelsen vid genomförandet.

2.1 Regeringsuppdrag och långsiktig statlig finansiering

Helt avgörande för möjligheterna att genomföra omarrondering i Dalarnas län är att Länsstyrelsen i Dalarnas län, Lantmäteriet och Skogsstyrelsen har ett tydligt uppdrag från regeringen att gemensamt arbeta med detta.

Ett regeringsuppdrag får stora konsekvenser då det blir en tydlig prioriteringsgrund för myndigheterna vad gäller ekonomiska och andra resurser.

Från regeringen efterfrågades i oktober 2017 en förstärkt långsiktig finansiering av den fortsatta omarronderingsverksamheten i Dalarnas län fördelat enligt följande (Länsstyrelsen Dalarnas län 2017):

- Höjning av Jordbruksverkets anslag 1:20 (Stöd till jordbrukets rationalisering m.m.)
- Ökat ramutrymme för Jordbruksverkets jordfond samt att jordfonden blir revolverande

- Säkerställande av Lantmäteriets s.k. nedsättningsmedel (delar av anslag 1:6)
- Medel för inventering och formellt skydd av naturvärden (Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen)
- Medel för inventering av kulturmiljövärden (Länsstyrelsen)

Ännu har inte regeringen beviljat finansiering enligt ovanstående begäran. Samtliga dessa behov av en långsiktig förstärkt statlig finansiering kvarstår.

Inför fortsatt omarronderingsverksamhet föreslås nu följande förstärkning av den statliga finansieringen:

- Successiv höjning av Jordbruksverkets anslag 1:20 (Stöd till jordbrukets rationalisering m.m.) till att från och med år 2023 uppgå till 30 miljoner kronor årligen samt att Länsstyrelsen i Dalarnas län får dispositionsrätt till medlen.
- Att jordfonden tillförs medel till ett ramutrymme på 220 miljoner kronor och att dess konstruktion ändras så att köpkraften behålls.
- Långsiktigt säkerställande av Lantmäteriets s.k. nedsättningsmedel (delar av anslag 1:6).
- Medel för arbete med vägprojektering i samband med förarbeten inför omarrondering (Skogsstyrelsen).
- Medel för inventering och formellt skydd av naturvärden (Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen).
- Medel för inventering av kulturmiljövärden (Länsstyrelsen).

2.2 Gemensam grundsyn

För ett lyckat slutresultat där samtliga aspekter i omarronderingen beaktas är det avgörande att de inblandade myndigheterna har en gemensam grundsyn om varför den ägosplittrade marken behöver omarronderas.

Den gemensamma grundsynen omfattar all samhällsnytta som en omarrondering medför. Utan en gemensam grundsyn finns det risk för att respektive myndighet inte ser till helheten utan endast till sitt eget ansvarsområde. I tidigare genomförda omarronderingar har det inte funnits en tydlig och förankrad gemensam grundsyn hos berörda myndigheter.

Nu är samtliga berörda myndigheter överens om en grundsyn som innebär att omarrondering görs i syfte att förbättra fastighetsstrukturen. Det möjliggör ett rationellt skogsbruk, skapar fungerande infrastruktur, främjar en positiv landsbygdsutveckling med bland annat ökad sysselsättning samt bidrar till minskad klimatpåverkan genom en växande och hållbar virkesproduktion. Genom inventeringar av värdefulla natur- och kulturmiljöer och beskrivning av sociala värden säkerställs vid omarrondering ett varaktigt skydd av värdefulla miljöer samtidigt som skogsproduktionen ökar genom ett aktivt brukande av resterande areal. Omarrondering medför dessutom förbättrad rättssäkerhet genom exempelvis tydligt uppmärkta fastighetsgränser, upplösande av onyttiga samfälligheter och utredning av de rättigheter som tillhör fastigheterna. Detta leder till förenklat brukande för fastighetsägarna och minskade myndighetskostnader.

För att stärka den gemensamma grundsynen och samverkan mellan berörda myndigheter bjuder Länsstyrelsen in regionala representanter från

Lantmäteriet och Skogsstyrelsen till samverkansmöten minst två gånger per år.

2.3 Dialog, samverkan och transparens

Transparens och god kommunikation med markägare är förutsättningar för genomförandet liksom en utökad dialog och väl fungerande samverkan mellan alla berörda myndigheter. För att kunna ha en fungerande dialog behöver omarrondering genomföras i mindre delområden.

Äganderätten har blivit allt viktigare vilket ökar behovet av ett större inflytande från markägarna vid omarrondering, det krävs ökad lyhörddhet för deras önskemål och arbetet måste vara transparent. Markägarna måste känna sig delaktiga i processen. En målsättning är att markägarna ska se omarronderingen som sitt projekt och att de är med och driver arbetet med ledning och stöd från berörda myndigheter. Därigenom kommer osäkerheten att minska, och förhoppningsvis även genomförandetiden, då risken för överklaganden minskar. För att uppnå den känslan krävs fungerande samverkan och dialog med markägarna.

Lika viktigt som en bra dialog är att alla aktörer förstår varandra och gemensamt skapar en helhetssyn. Det gäller både materiella värden som timmer, massaved, bioenergi och jordbruksprodukter och immateriella värden som öppet landskap, kulturmiljö och attraktivitet för boende och besökare.

Kommunikationen mellan markägare och myndigheter förbättras genom att ett flertal markägarmöten genomförs och att Länsstyrelsen är närvarande lokalt i byn under processen och vid enskilda möten med markägare.

Idag bor många markägare inte längre på orten där de har sin skog. För att alla ska känna sig inkluderade är kommunikation med dessa markägare viktig. För att bygga upp ett förtroende hos markägarna krävs att de har insyn i processen och i arbetet hos respektive myndighet. För information och kommunikation mellan myndigheter och markägare används en lättillgänglig webblösning där markägarna får fortlöpande information om det arbete som pågår.

Det är viktigt att den information som delges berörda sakägare från olika myndigheter är samstämmig och förenlig med gällande lagstiftning för att skapa förtroende för processen och för myndigheterna.

En fungerande samverkan mellan myndigheterna kräver tydlighet i roller och ansvarsfördelning. En gemensam digital samarbetsyta upprättas för varje omarronderingsområde där dokument och annat material delas.

Länsstyrelsens kommunikationsplan för förarbetet inför och utvärdering av omarrondering beskriver hur övergripande och generell kommunikation i samband med omarronderingsprojekt bör genomföras. Dessutom beskrivs områdesspecifika kommunikationsinsatser i projektplanen för varje enskilt omarronderingsprojekt. I kommunikationsplanen finns rutiner för Länsstyrelsens dokumenthantering och där framgår vilka handlingar som ska arkiveras och hur.

2.4 Arbetsätt

2.4.1 Projektorganisation

Med det nya arbetsättet är markägare i högsta grad involverade i förarbetet och det är viktigt att upprätthålla den delaktigheten genom hela processen. Några funktioner behövs, dels för att binda ihop förarbetet med förrättningen, dels för att involvera nödvändiga kompetenser för att undvika misstag och uppnå hög kvalitet på slutprodukten.

Funktionerna behövs även för att säkerställa att arbetet genomsyras av den gemensamma grundsynen och att alla former av samhällsnytta beaktas. Dessa funktioner ska också säkerställa kommunikation, samverkan, kontinuitet och transparens mellan de olika myndigheterna och mellan myndigheter och markägare.

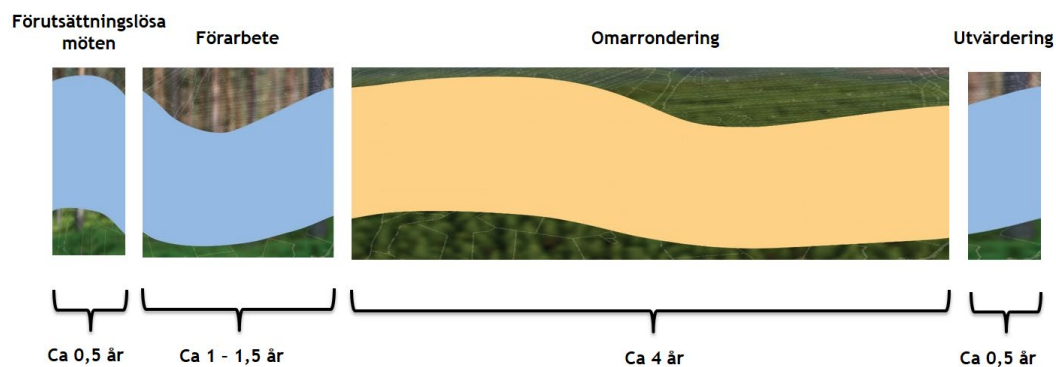
För att tillgodose dessa behov föreslår vi att ett förarbete inför varje omarrondering genomförs som ett projekt med styrgrupp, projektledning, projektgrupp, referensgrupp, markägare samt i förekommande fall även väggrupp. De olika funktionernas roller och mandat utvecklas nedan.

2.4.2 Projektfaser

I det uppdrag som Länsstyrelsen i Dalarnas län fick från regeringen 2017 ingick att effektivisera och utveckla omarronderingsprocessen. Vår uppfattning är att den vikande opinionen för omarrondering som iakttagits är en följd av en alltför rationell process som har bidragit till att människan – markägaren – har hamnat i bakgrunden i arbetet med omarrondering. En omarrondering är så mycket mer än att flytta fastighetsgränser, både för den enskilde markägaren och för samhället i stort.

För att underlätta markägarnas delaktighet i arbetet föreslår vi att omarronderingar genomförs i mindre områden än vad som tidigare varit fallet. Lämplig avgränsning för ett omarronderingsprojekt kan vara en eller ett par byar. Flera sådana omarronderingsprojekt kan med fördel genomföras parallellt. I vissa fall, där det är önskvärt, kan varje by då utgöra ett delprojekt inom ett större omarronderingsprojekt.

Schematisk bild av omarronderingsprocessen enligt det nya arbetsättet

Tidigare har omarronderingsarbetet inletts med en förstudie som i allt väsentligt utformats av berörda myndigheter. Denna förstudie ersätts med ett **förarbete** som utförs i dialog och samarbete mellan markägare och myndigheter. Under förarbetet är Länsstyrelsen i Dalarnas län

huvudansvarig, men markägarna behöver vara delaktiga och bidra med väsentlig kunskap om lokala förhållanden och förutsättningar. Arbetet baseras på protokollförda markägarmöten som bildar ett underlag för ansökan om omarrondering. En projektledning, utsedd av Länsstyrelsen, leder hela förarbetet. Projektledningen bör bestå av minst två personer, förslagsvis en projektledare och en projektkoordinator. En referensgrupp (se nedan), tillsätts så snart markägarna beslutat att de vill inleda ett förarbete för omarrondering.

Förarbetet pågår tills markägarna antingen

1. lämnat in en ansökan om omarrondering till Lantmäteriet eller
2. beslutar att man vill avsluta förarbetet utan att lämna in en ansökan.

När ansökan kommit till Lantmäteriet inleds en omarronderings**förrättning**. Under förrättningen är Lantmäteriet huvudansvarig. Projektledningen har ansvar för överlämnande av markägarnas ansökan och samtliga framtagna underlag till Lantmäteriet när förarbetet övergår till förrättning.

2.4.3 Markägarna

Markägarna ska se förarbetet som sitt projekt som de är med och driver med ledning och stöd från berörda myndigheter. De ska vara delaktiga genom samverkan och dialog mellan markägarna och berörda myndigheter. Myndigheterna ska vara lyhörda för markägarnas kunskaper och önskemål och markägarna ska ha tillgång till aktuell information om processen. Projektledningen håller markägarna informerade om hur förarbetet fortskrider. Bland annat ska det finnas en mycket enkel och lättillgänglig webblösning för att tillgodose informationsbehovet.

Förarbetet baseras på markägarmöten där markägarna behöver vara delaktiga och bidra med väsentlig kunskap om lokala förhållanden och förutsättningar.

I ett tidigt skede av förarbetet tillsätter Länsstyrelsen en referensgrupp. Den ersätter den markägarkommitté som funnits i tidigare omarronderingar. Markägarna behöver vara delaktiga i att utse och godkänna en oberoende markägarrepresentant¹ i referensgruppen.

Markägarna har vid enskilda möten möjlighet att enskilt diskutera med Länsstyrelsen sitt markinnehav, ställa frågor och framföra synpunkter gällande innehavet. Detta så att markägarna i ett tidigt skede kan börja fundera över vilka önskemål de skulle ha vid en eventuell omarrondering.

Förarbetet pågår tills markägarna lämnat in ansökan om omarronderingsförrättning till Lantmäteriet eller valt att avsluta förarbetet utan ansökan.

2.4.4 Styrgrupp

Styrgruppen utses av Länsstyrelsen. I styrgruppen bör ingå en person vardera från Länsstyrelsen i Dalarnas län, Lantmäteriet och Skogsstyrelsen.

¹ Markägarrepresentant som inte är berörd av den aktuella omarronderingen men som accepterats av markägarna och vars roll är att företräda markägarkollektivets intressen i arbetet.

Styrgruppen har mandat att fatta beslut om projektets inriktning och genomförande samt om vilka resurser som står till projektets förfogande. Projektledningen rapporterar halvårsvis till styrgruppen om projektets status och ekonomi. Styrgruppen ska ge projektledningen det stöd som krävs för att projektet ska kunna genomföras.

2.4.5 Projektledning

Projektledning utses av Länsstyrelsen så snart markägarna har signalerat att de vill inleda ett förarbete. Det är viktigt att projektledningen har en god arbetssituation som ger förutsättningar för kontinuitet i projektledningen. Ambitionen är att samma projektledning följer hela processen fram tills tillståndsbeslut för omarronderingsförrättningen vunnit laga kraft.

För att projektledningen ska kunna leda projektet krävs det att den har ett konkret uppdrag, med uppsatta mål och ett väl definierat mandat. Det är viktigt ur både myndighets- och markägarperspektiv att det inte uppstår ett glapp i processen eller i kommunikationen när projektet övergår från förarbete till förrättning. Det är därför viktigt att det är tydligt vilka befogenheter projektledningen har i förhållande till övriga parter i projektet (markägare, berörd kommun, myndigheter, projektgrupp, referensgrupp). Från samtliga parter ska projektledningen fortlöpande få information som berör markägarna och projektet.

Projektledningen upprättar snarast möjligt en projektplan i samråd med berörda myndigheter. Den kommuniceras med markägarna och berörd kommun. Projektplanen ska definiera projektledningens mandat.

Enligt förslaget ingår det i projektledningens arbetsuppgifter att under förarbete och utvärdering:

- ansvara för att projektplanen följs och se till att projektet uppnår uppställda mål utifrån projektledningens mandat
- ansvara för kommunikation, information och administration och säkerställa samverkan mellan de olika myndigheterna
- upprätthålla transparens mellan myndigheter och markägare
- förmedla skriftlig och muntlig målgruppsanpassad information till respektive målgrupp vid lämplig tidpunkt
- ansvara för administration och kontinuerlig uppdatering av webblösning för information till markägare och kommunikation med myndigheter
- arrangera markägarmöten och se till att dessa möten dokumenteras.

Det konkreta förarbetet genomförs av medlemmarna i projektgruppen som, under ledning av projektledningen, är ansvariga för olika delar av förarbetet. Till stöd för projektledning och projektgrupp finns referensgruppen som innehar nödvändiga kompetenser och bidrar med idéer, råd och synpunkter.

2.4.6 Projektgrupp

Projektgruppen består av de personer som utför det faktiska arbetet i förarbetet. Det är i första hand projektgruppens medlemmar som medverkar på markägarmöten och ansvarar för att den information och kunskap som krävs för genomförandet av de mötena tas fram inom medlemmarnas respektive sakområden. Den som ska medverka i projektgruppen bör ha

sakkunskap i det som projektet handlar om och erfarenheter av denna typ av frågor. Projektledningen utser projektgruppen och ansvarar för att gruppen har den kompetens som krävs för förarbetet. Projektgruppens medlemmar och andra berörda parter levererar material till projektet enligt projektplan och i enlighet med eventuell kravspecifikation från projektledningen.

Merparten av gruppens insats utförs under förarbetet då projektgruppen tillsammans med markägarna och övriga intressenter tar fram nödvändiga underlag för ansökan om omarrondering. Gruppens arbete leds och samordnas av projektledningen.

2.4.7 Referensgrupp

Referensgruppen har en rådgivande och stödjande funktion med enda målsättning att säkerställa ett gott slutresultat. Den fungerar som kompetensstöd till projektledning och projektgrupp. Gruppens roll är att bidra med olika kompetenser för att undvika misstag. Under förarbetet bör referensgruppen, utöver ett inledande möte, ha minst ett avstämningsmöte innan markägarna ska avgöra om en ansökan om omarrondering ska lämnas in. Referensgruppen ges möjlighet att komma med förslag till förändringar och förbättringar i ansökan innan den lämnas till Lantmäteriet.

Referensgruppen tillsätts av Länsstyrelsen i ett tidigt skede av förarbetet, så snart markägarna bestämt att de vill inleda ett förarbete. Den ersätter den i tidigare omarronderingar förekommande markägarkommittén. Referensgruppen representerar flera olika intressen och riskerar därför inte att bli partisk. Referensgruppen har tillgång till en för ändamålet anpassad digital samarbetsyta för information och kommunikation.

I referensgruppen ska finnas representanter från Länsstyrelsen i Dalarnas län, Lantmäteriet, Skogsstyrelsen, berörd kommun och en oberoende markägarrepresentant². Projektledningen är också med i referensgruppen. Medlemmarna i referensgruppen får inte vara personligen berörda av förarbete/omarrondering i det aktuella området.

Från referensgruppen kan projektledningen och projektgruppen få nya infallsvinklar samtidigt som medlemmarna i referensgruppen får information om projektet som de kan vidarebefordra till de myndigheter eller grupper de företräder. Referensgruppen fungerar som en informationsförmedlare både till och från projektet. Referensgruppen ska, tillsammans med projektledningen, bidra till att arbetet genomsyras av den gemensamma grundsynen samt säkerställa kontinuitet genom hela processen. Referensgruppen har inget ansvar gentemot enskilda markägare, men ett ansvar att företräda markägarkollektivets intressen.

Det är önskvärt att referensgruppen används av förrättningslantmätaren vid samråd och för information. Referensgruppen kan även ges möjlighet att se det första förslaget till ny skiftesplan innan det skickas ut till markägarna. Vid behov kan gruppen även tillfrågas under planläggningen.

² Markägarrepresentant som inte är berörd av den aktuella omarronderingen men som accepterats av markägarna och vars roll är att företräda markägarkollektivets intressen i arbetet.

2.4.8 Väggrupp

Vissa ägosplittrade områden har idag ett fullgott vägnät, men i många områden behövs en utbyggnad av vägnätet för att möjliggöra ett rationellt brukande av skogen. Vid förarbete inför omarrondering av områden där vägnätet har brister bildas en väggrupp som ska arbeta med dessa frågor.

Väggruppen består av en vägspecialist från Skogsstyrelsen och personer, utsedda av markägarna, med god kännedom om de lokala förhållandena samt erfarenhet av anläggning av skogsbilvägar.

Om väggruppens utredning visar att nybyggnation av vägar krävs för ett gott slutresultat bör skogsbilvägar anläggas inom tiden för omarronderingsförrättningen. Väggruppen ska under förarbetet ta fram förslag till nya vägsträckor, vägklass, båtnadsberäkning, kostnadsberäkning, kostnadsfördelning, förslag till finansiering och genomförande av vägbyggnation. Väggruppens arbete finansieras inom förarbetet. I ansökan om omarrondering ingår i dessa fall även hanteringen av nybyggda vägar.

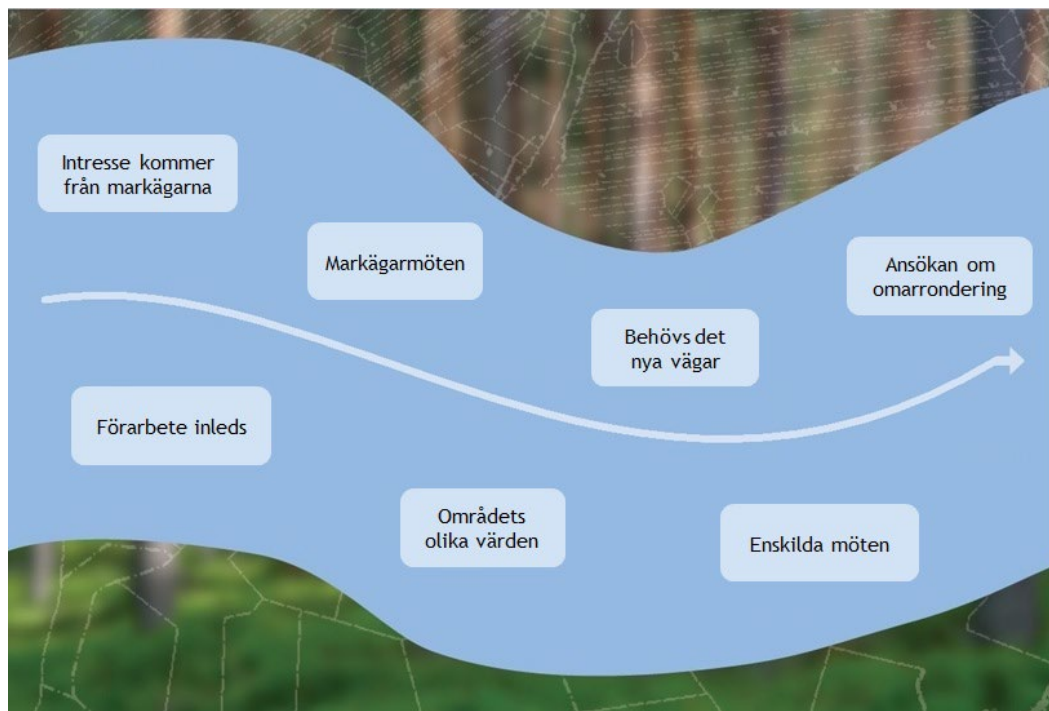
Utbyggnad och förändringar av vägnätet hanteras i separata anläggningsförrättningar, i nära anslutning till omarronderingsärendet. I dessa kan en ny gemensamhetsanläggning bildas eller en befintlig gemensamhetsanläggning omprövas.

Om man inte hanterat nybyggnation av vägar under tiden för omarronderingen riskeras att vägarna och skiftesplanen inte synkroniseras och att markägarna tillträder sin nya mark utan att på flera år ha de vägar som krävs för ett rationellt brukande av skogen.

2.5 Förarbete

För att ett förarbete ska inledas krävs att någon eller några av markägarna i en eller flera byar tar ett inledande initiativ genom att muntligt eller skriftligt kommunicera med Länsstyrelsen att det finns ett intresse av att förbättra områdets fastighetsstruktur. Det är också markägarna som avgör om de vill inleda ett förarbete. Länsstyrelsen, i sin roll som markägare, ska inte initiera ett förarbete.

Flödesschema för det inledande arbetet och förarbetet

Förarbetet pågår fram tills en eventuell ansökan om omarrondering överlämnats till Lantmäteriet. Om markägarna ej önskar inlämna en ansökan om omarrondering avslutas förarbetet. Under förarbetet är Länsstyrelsen i Dalarnas län huvudansvarig för arbetet, men Lantmäteriet, Skogsstyrelsen, berörd kommun, styrgrupp, referensgrupp, projektledning och projektgrupp medverkar.

Förarbetet ska beskriva ett flertal av byns materiella och immateriella värden³. Informationen inhämtas från såväl markägare som myndigheter. Markägarmöten med olika teman arrangeras utifrån den gemensamma grundsynen och markägarnas frågor och önskemål.

Parallellt med markägarmötena påbörjas de inventeringar och beskrivningar som krävs som underlag i förarbetet, dvs. inventering av nyckelbiotoper, övriga naturvärden, kulturmiljövärden, sociala värden och utredning gällande behov av nya vägar. Samtidigt görs en beskrivning av övriga förutsättningar av betydelse för en eventuell omarrondering, såsom riksintressen för vindbruk och vindbruksplaner, riksintressen för friluftsliv, utvecklingsåtgärder, vattentäkter, vattenskyddsområden, förorenade områden m.m.

2.5.1 Intresse från markägare

Länsstyrelsen har en viktig roll i att väcka intresse för och informera om omarrondering i ägosplittrade områden. När intresse signaleras från markägare tar Länsstyrelsen fram en aktuell markägarförteckning över samtliga markägare i området. Därefter bjuds de in till minst två inledande

³ Materiella värden är t.ex. timmer, massaved, bioenergi, jordbruksprodukter och vägar. Immateriella värden är bl.a. landskapet, kulturmiljö, naturvärden, sociala värden och attraktivitet för boende och besökare.

förutsättningslösa möten för samtal om markägarnas målbilder och den nuvarande och framtida fastighetsstrukturen i området. Dessa möten är öppna för markägarnas frågor och Länsstyrelsen undersöker intresset för att påbörja ett förarbete. Samtliga markägare får minnesanteckningar med post från dessa möten. I utskicket efter det första förutsättningslösa mötet bifogas den broschyr om omarrondering som Länsstyrelsen tagit fram under 2018 i samverkan med Lantmäteriet och Skogsstyrelsen (*Omarrondering – så här gör vi nu!*).

Om markägarna önskar medverka Lantmäteriets vid något av de förutsättningslösa mötena med generell information om hur en omarronderingsförrättning går till.

Efter det sista förutsättningslösa mötet tillfrågas samtliga markägare i området via brev om de vill inleda ett förarbete inför en eventuell omarrondering. Brevet ska tydligt beskriva vad ett förarbete innebär och vad frågan avser. Åtminstone tre svarsalternativ ska erbjudas (ja/nej/behöver mer information).

2.5.2 Inledande förarbete

På markägarnas initiativ inleds förarbetet. Länsstyrelsen upprättar ett projektdirektiv och tillsätter en styrgrupp. Länsstyrelsen utser en projektledning som, tillsammans med projektgrupp och referensgrupp, följer omarronderingen hela vägen fram tills den vunnit laga kraft. Projektledningen upprättar, i samråd med berörda myndigheter, en projektplan för förarbete och utvärdering. Planen förankras hos markägarna.

Den markägarförteckning som upprättats i ett tidigt skede uppdateras vid behov under förarbetet. Det kan vara relevant exempelvis om det har gått lång tid, om avgränsningar för området ändras och inför markägarmöte då markägarna ska besluta om en ansökan om omarrondering ska lämnas in.

Om markägarna väljer att inleda ett förarbete medverkar, förutom Länsstyrelsen, även Lantmäteriet, Skogsstyrelsen och berörd kommun på markägarmötena. Lantmäteriet kan under förarbetet bistå med statistik, kartmaterial och markägarförteckning för aktuella områden. Först när markägarna har lämnat in en ansökan om omarrondering kan Lantmäteriet påbörja handläggningen av förrättningen i det specifika området.

2.5.3 Beskrivning av immateriella värden

När förarbetet har inletts ska områdets olika värden inventeras, kartläggas och beskrivas så snart det är praktiskt möjligt.

För beskrivning av höga naturvärden är Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen ansvariga och arbetet utförs enligt en gemensamt framtagen rutin (Bilaga 1). Länsstyrelsen är ansvarig för beskrivning av kulturmiljövärden och arbetet utförs enligt en utarbetad rutin (Bilaga 2). Det är önskvärt att beskrivningen av områdets sociala värden görs av den berörda kommunen enligt riktlinjer framtagna av Länsstyrelsen (Bilaga 3). Kulturmiljö och sociala värden bör beskrivas även i bykärnan och på åker/ängsmark som ofta kan ingå i de delar av byns mark som blir undantagna från omarrondering.

Det är en fördel för arbetet om de olika inventerarna från Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen och berörd kommun träffas i början av inventeringsarbetet. Detta för att man ska kunna tipsa varandra om olika värden.

2.5.4 Markägarmöten

När projektplanen är fastlagd och projektorganisationen klar utformas förarbetet utifrån det aktuella området. Förarbetet baseras på markägarmöten med olika teman där markägarna behöver vara delaktiga och bidra med väsentlig kunskap om lokala förhållanden och förutsättningar. Antalet möten, vilka frågor som ska behandlas och vilka som ska medverka vid respektive möte avgörs av projektledningen tillsammans med markägarna och projektgruppen. Markägare som inte kan närvara personligen vid dessa möten ska erbjudas möjlighet att vara med på distans via Skype eller annan teknisk lösning. Projektledningen arrangerar och dokumenterar mötena.

Vid det första mötet inom förarbetet ska markägarna få information om och ha möjlighet att lämna synpunkter på projektplanen. Dessutom ska vid detta möte flera viktiga frågor introduceras; geografiska avgränsningar, naturvärden, kulturmiljövärden och sociala värden. Det första mötet ska även ge möjlighet till fortsatta samtal om målbilder. Markägarnas delaktighet ska prioriteras. Dessa inledande diskussioner ska därefter följas upp och utvecklas vid senare markägarmöten inom förarbetet.

På ett av de första mötena hanteras de yttre gränserna för omarronderingsområdet och vilken mark markägarna önskar undanta från omarronderingen⁴. Markägarna ska själva vara med och utforma hur de vill arbeta med att ta fram förslag till geografiska avgränsningar. Eftersom detta kan påverkas av de önskemål som markägarna framför vid enskilda möten med Länsstyrelsen är det lämpligt att ha ytterligare ett möte om de geografiska avgränsningarna när samtliga enskilda möten är genomförda. Eventuellt kan ytterligare möten om de geografiska avgränsningarna behövas.

På markägarmöte om naturvärden medverkar Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen. Markägarnas delaktighet ska prioriteras. Under mötet hålls ett samtal om vilket landskap markägarna vill ha och hur det ska åstadkommas. Resultat av inventering/beskrivning av naturvärden presenteras tillsammans med information om bildandet av eventuella naturreservat, biotopskydd och naturvårdsavtal.

På markägarmöte om kulturmiljö och sociala värden medverkar Länsstyrelsen och berörd kommun. Markägarnas delaktighet ska prioriteras. Under mötet förs ett samtal om kulturmiljö och sociala värden i byn hur dessa ska bevaras. Resultat av inventering/beskrivning av kulturmiljö och sociala värden presenteras.

⁴ Exempel på områden som kan undantas är bebyggelseområden (bykärnor, tomter, fäbodan mm), fastigheter för annat ändamål än jord- och skogsbruk (t.ex. industrifastigheter), detaljplanerade områden och områden där planläggning pågår, mark där det finns ett positivt förhandsbesked för bygglov och välarronderade skiften eller välarronderad del av ett större skifte, såvida de inte stör fastighetsstrukturen.

Andra markägarmöten som ordnas handlar om bland annat kunskap om avverkningsstopp, juridiska frågor, fastighetsvärdering, skattefrågor, samägande, generationsskifte och skogsbilvägar. Ett avverkningsstopp pågår tills omarronderingen är klar och påverkar samtliga markägare. Till möte om avverkningsstopp inbjuds därför även virkesköpare och drivningsledare som är aktiva i området. Detta för att i god tid planera eventuella avverkningar så att markägarnas likviditet kan hanteras under avverkningsstoppet. Dessutom kan ytterligare möten hållas efter markägarnas önskemål.

Syftet med markägarmötena är att tillsammans med markägarna ta fram ett underlag som beskriver hur man önskar genomföra omarronderingsförrättningen samt hur natur- och kulturmiljövärden och sociala värden ska beaktas i området. Samtidigt ska markägarna vid dessa möten få svar på de frågor som uppkommer så att man som markägare känner sig trygg att gå in i en omarronderingsförrättning.

Förutom markägarmöten erbjuds markägarna andra möjligheter till information och kommunikation med myndigheterna. Bland annat erbjuds en webblösning där information och dokument är lättillgängliga.

2.5.5 Enskilda möten med markägare

Under förarbetet bjuder Länsstyrelsen in samtliga markägare till individuella möten där de får diskutera sitt eget markinnehav, ställa frågor och framföra synpunkter gällande innehavet. De enskilda mötena genomförs i den berörda byn. Vid dessa möten ges inga löften om slutresultatet av omarronderingsförrättningen, Lantmäteriet har ansvar för detta.

De enskilda mötena genomförs för att markägarna i ett tidigt skede ska börja fundera över vilka önskemål de skulle ha vid en eventuell omarrondering. Önskemålen och eventuella formella yrkanden kan markägarna överlämna direkt till Lantmäteriet under omarronderingsförrättningen (jfr. 2.6.5).

2.5.6 Vägar

Vissa ägosplittrade områden har redan idag ett fullgott nät av skogsbilvägar, men i de områden där vägnätet har brister ska en väggrupp under förarbetet ta fram förslag till nya vägsträckor, lämplig vägklass, båtnadsberäkning, kostnadsberäkning, kostnadsfördelning, förslag till finansiering och genomförande av vägbyggnation.

Förändringar av vägnätet hanteras i separata anläggningsförrättningar, i nära anslutning till omarronderingsförrättningen. Vägbyggnation och kostnaden för anläggningsförrättningar betalas av berörda markägare.

Tillgängligheten till skogen är avgörande för att man ska kunna utföra den skogsskötsel som leder till en ökad tillväxt i skogen. Det är mycket angeläget att det, efter utförd omarrondering, finns ett fullgott vägnät. Skogsbilvägar behöver därför anläggas inom tiden för förrättningen om nybyggnation av vägar krävs för ett gott slutresultat och båtnad uppnås.

2.5.7 Ansökan om omarrondering

När markägarna har fått svar på de frågor som kan besvaras i detta skede och de känner sig redo beslutar de vid ett markägarmöte om en ansökan om omarrondering ska lämnas in till Lantmäteriet eller ej. Markägarna får själva

avgöra vid ett tidigare möte (som måste vara minst en månad innan beslutsmötet) hur detta beslut ska tas, t.ex. om omröstningen ska vara öppen eller sluten.

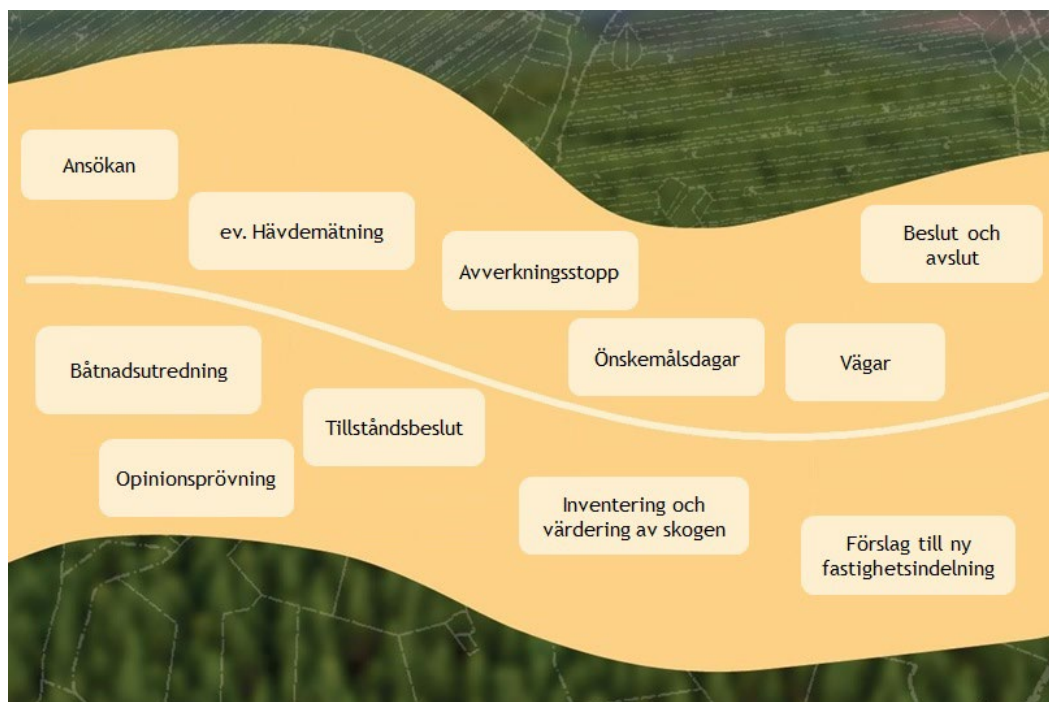
Lantmäteriet ska, efter beställning från Länsstyrelsen, meddela en preliminär uppskattning av den totala förrättningskostnaden som kan brytas ned till en förrättningskostnad per hektar innan markägarna tar ställning till om de vill lämna in en ansökan.

I de fall markägarna vill lämna in en ansökan bistår Länsstyrelsen med att utarbeta ett förslag till ansökan. Den bör vara utformad på ett sätt som möjliggör för förrättningslantmätaren att utföra förrättningen enligt ansökan men inom fastighetsbildningslagens ramar. Förslag till ansökan studeras av referensgruppen som kan ge markägarna råd och förslag till eventuella förändringar. Därefter får markägarna ta ställning till och slutligen godkänna ansökan. Därefter undertecknas ansökan av de markägare som vill (Länsstyrelsen undertecknar inte). Slutligen överlämnar projektledningen markägarnas ansökan till Lantmäteriet.

2.6 Förrättning

När ansökan om omarrondering inkommit övergår processen i en omarronderingsförrättning som Lantmäteriet är huvudansvarig för.

Flödesschema för förrättningen

2.6.1 Ansökan inkommer

Till ansökan bifogas de underlag som utarbetats under markägarmötena och övrigt material som tagits fram under förarbetet. Till dessa underlag räknas bl.a. förslag till geografisk avgränsning, beskrivningar av höga naturvärden, kulturmiljövärden och sociala värden och eventuell information om nybyggnation av skogsbilvägar och förslag till hantering av dessa.

Lantmäteriet ska i förrättningen, så långt det är möjligt, beakta samtliga de underlag som lämnas in tillsammans med ansökan.

2.6.2 Båtnadsberäkning och opinionsprövning

Innan beslut kan tas om att genomföra omarrondering enligt ansökan måste Lantmäteriet pröva nyttan med förrättningen (båtnadsberäkning⁵) och opinionsläget (opinionsprövning⁶).

Båtnadsberäkningen innebär att Lantmäteriet kontrollerar att fördelarna med omarronderingen övervinner de kostnader och olägenheter som den medför. I de fall där staten bekostar delar av förrättningen beaktas det vid båtnadsberäkningen. Beräkningen görs kollektivt, dvs. på alla fastigheter som kommer att ingå i omarronderingen, vilket innebär att båtnad kan uppnås trots att det kan finnas enskilda fastigheter som inte uppnår båtnad.

Markägarna måste därefter ta ställning till om de är emot en omarrondering. Lantmäteriet undersöker sakägarnas ståndpunkt genom röstning. Detta kallas opinionsprövning. Lagen är skriven så att det är motståndet mot omarrondering (de som röstar NEJ) som mäts, både antal fastighetsägare och den areal de representerar. Vid behov beaktas även markägarnas skäl till motståndet.

2.6.3 Tillståndsbeslut

Alla markägare bjuds in till ett öppningssammanträde för att informera om förrättningen, inhämta synpunkter och besvara eventuella frågor. Om båtnadsberäkning och opinionsprövning är klara redovisas resultatet.

Om förrättningslantmätaren bedömer att båtnadsvillkoret och opinionsvillkoret är uppfyllda, fattar denne tillståndsbeslut⁷. Det är ett beslut som garanterar att omarrondering ska genomföras. Eventuellt kan beslutet tas vid öppningssammanträde med markägarna.

Görs motsatt bedömning, om något eller båda villkoren inte är uppfyllda, ställs förrättningen in. Beslutet meddelas skriftligt till alla sakägare och kungörs i tidningar. I båda fallen kan beslutet överklagas. Tiden för att överklaga är fyra veckor från beslutsdatum. Ett överklagande hanteras av mark- och miljödomstolen och fördröjer arbetet väsentligt.

När tillståndsbeslutet vunnit laga kraft fortsätter handläggningen av förrättningen. Markägarna kommer löpande att få information om

⁵ Fastighetsbildningslagen 5 kap. 4 §: Fastighetsreglering får ske, under förutsättning att lämpligare fastighetsindelning eller eljest mer ändamålsenlig markanvändning vinnes samt att fördelarna härav överväger de kostnader och olägenheter som regleringen medför.

⁶ Fastighetsbildningslagen 5 kap. 5 § 2 stycket: ...får regleringen ej äga rum, om de sakägare som har ett väsentligt intresse i saken mera allmänt motsätter sig regleringen och har beaktansvärda skäl för det. Vid prövningen av sådan fråga skall främst deras mening beaktas som har störst nytta av regleringen.

⁷ Fastighetsbildningslagen 4 kap. 26 § första stycket: Om det med hänsyn till förrättningens omfattning eller annan särskild omständighet är lämpligt att frågan om fastighetsbildningens tillåtlighet avgöres på förhand och hinder icke möter mot fastighetsbildningen, får tillstånd till denna lämnas genom särskilt beslut (tillståndsbeslut).

förrättningen och hur den fortskrider. Vid behov kallas markägarna till personliga möten och /eller sammanträden.

2.6.4 Avverkningsstopp och värdering

Om en hävdemätning inte redan är gjord påbörjas den så snart som möjligt efter att ett positivt tillståndsbeslut om omarrondering meddelats. Hävdemätning innebär att alla befintliga gränser mäts in. Den ingår då i omarronderingsförrättningen och bekostas av markägarna genom förrättningskostnaden.

När tillståndsbeslutet vunnit laga kraft beslutar Lantmäteriet om avverkningsstopp och den skogliga inventeringen av området påbörjas. Inventering och värdering är en del av det tekniska arbete som utförs under förrättningen. Avverkningsstoppet pågår tills omarronderingen vinner laga kraft. Det påverkar samtliga markägare och därför har virkesköpare och drivningsledare under förarbetet bjudits in till ett markägarmöte. Detta för att möjliggöra planering av avverkningar så att markägarnas likviditet kan hanteras under avverkningsstoppet. Det är viktigt att, så långt det är möjligt, undvika dispenser under avverkningsstoppet, då eventuella dispensavverkningar kan medföra att inventeringar måste göras om och tidsplanen kan bli svår att hålla.

Skogsbestånd inventeras i fält, men kan även utföras via fjärranalys. Fastighetskarta, skoglig beståndskarta och beståndsbeskrivning är några av de dokument som tas fram.

Inventeringen utgör grunden för den skogsvärdering som görs, där varje markägares innehav (areal, virkesvolym och terrängtransportavstånd) beaktas. Det sammanställs till ett totalt ägokrav som redovisas.

Skogsvärderingen och markägarens önskemål ligger sedan till grund för fördelningen av det nya markinnehavet i den nya skiftesplanen. Där tas även hänsyn till den värdeökning som de nybyggda vägarna medför.

2.6.5 Önskemålsdagar

Markägarna har under hela omarronderingsförrättningen möjlighet att framföra sina önskemål och göra yrkanden för sitt markinnehav. Lantmäteriet bjuder in till önskemålsdagar. Det är angeläget att önskemål och yrkanden framförs så tidigt som möjligt under förrättningen så att Lantmäteriet, i möjligaste mån, kan ta hänsyn till önskemålen vid utläggning av den nya skiftesplanen. Samtliga yrkanden prövas mot gällande lagstiftning. Det finns möjlighet att ta tillbaka, komplettera och komma med helt nya önskemål under hela förrättningen.

2.6.6 Ny skiftesplan

Därefter påbörjas arbetet med den nya skiftesplanen. Önskat samägande kan upplösas. Utredningar gällande fastigheternas rättigheter, ledningsrätter, servitut, andelar i befintliga samfällighetsföreningar m.m. genomförs. I planläggning av den nya fastighetsindelningen tas hänsyn till pågående vägbyggnation.

Alla markägare har rätt att gå ur förrättningen utan väsentlig förändring av det graderingsvärde⁸ som de hade med sig in. Man får avstå sitt innehav mot ersättning om man önskar. Målsättningen är att så många markägare som möjligt ska bli nöjda med slutresultatet.

En ny fastighetsindelning/skiftesplan arbetas fram. I det arbetet beaktas i största möjliga utsträckning de underlag som tagits fram i förarbetet och markägarnas önskemål och yrkanden.

Referensgruppen kan ges möjlighet att se det första förslaget till ny skiftesplan innan det skickas ut till markägarna. Vid behov kan gruppen även tillfrågas under planläggningen.

När markägarna fått förslaget till ny skiftesplan har de möjlighet att lämna synpunkter till Lantmäteriet. Skiftesplanen justeras därefter i möjligaste mån med hänsyn till de synpunkter som lämnats in. Lantmäteriet strävar efter att skiftesplanen ska godtas av så många markägare som möjligt.

När den nya fastighetsindelningen är klar stakas de nya gränserna ut och markeras i terrängen – de nya fastigheterna mäts in. Utstakning ingår i omarronderingsförrättningen och bekostas av markägarna genom förrättningskostnaden. Upphuggning av rågångar ingår inte förrättningen.

2.6.7 Tillträde till marken

När alla åtgärder i omarronderingen är klara, tas beslut om fastighetsbildningen enligt den slutgiltiga skiftesplanen i samband med att markägarna kallas till ett slutsammanträde. Det görs också en ekonomisk avräkning för samtliga markägare som visar hur mycket var och en ska betala eller få i ersättning genom att det sammanlagda skogsvärdet förändras. Kartor och beskrivningar över samtliga skiften upprättas och omarronderingen avslutas. Markägare kan få rådata från den skogliga inventeringen och övrigt underlag för sin fastighet i direkt anslutning till att förrättningen avslutas.

Innan förrättningen vinner laga kraft ska det löpa en tid om fyra veckor från beslutsdagen. Under den tiden har den som är missnöjd med förrättningen möjlighet att överklaga. Mark- och miljödomstolen behandlar överklagandet.

2.7 Uppföljning och utvärdering

Året efter att omarrondering vunnit laga kraft ansvarar Länsstyrelsen för att, i samverkan med Lantmäteriet, Skogsstyrelsen och berörd kommun, göra en uppföljning och utvärdering av samtliga projektmål utom målet om markägarnas nöjdhet.

Ett förslag till vision för ett projekt med förarbete och utvärdering är att 100 % av de berörda markägarna är nöjda med slutresultatet efter genomförd omarrondering.

⁸ Ett mått genom vilket man kan jämföra såväl olika markområden som enskilda fastigheters förändrade markinnehav. Jämförelsen sker med utgångspunkt från markens uppskattade värde, marken graderas.
https://www.lantmateriet.se/contentassets/ba915d7f563b49c1bda878007b8b3196/anvisningar-och-tabellverk-for-berakning-av-graderingsvarde-i-skogsmark_2012.pdf

Projekt mål som följs upp kan vara exempelvis

- Minskning av den totala rågångslängden både inklusive och exklusive den yttre gränsen för det område som ingår i omarronderingen.
- Antalet samägare med 3 eller fler delägare har minskat.
- För nya vägar är båtnad och kostnader beräknade och förslag till finansiering och genomförande finns.
- Höga naturvärden är registrerade och vid behov formellt skyddade av myndigheterna.
- Fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar är registrerade och kända av markägare och berörda myndigheter.
- Arbetssätt och projektorganisation är utvärderade med avseende på gemensam grundsyn, dialog, samverkan och transparens.

Projekt mål om de berörda markägarnas nöjdhet utvärderas cirka fem år efter avslutad omarrondering. Uppföljningen mot markägare sker i form av enkäter och/eller telefonintervjuer.

Om målen ej uppnås behöver orsakerna beskrivas och i den mån det är möjligt ska kommande projekt anpassas utifrån de erfarenheter som gjorts.

3. Referenser

Granath, K. & A. Lundmark, 2017. Långsiktig plan för omarrondering i Dalarnas län – Projektrapport november 2017. Rapport: 2017-14. 31 pp

Granath, K., A. Lundmark & M. Larsson, 2017. Långsiktig plan för omarrondering i Dalarnas län – Delrapport mars 2017. Rapporter från Länsstyrelsen i Dalarnas län, ISSN: 1654-7691. 28 pp

Länsstyrelsen Dalarnas län, 2017. Långsiktig plan för omarrondering i Dalarnas län – Slutrapport oktober 2017. Rapport: 2017-11. 20 pp

Bilaga 1

Rutin för inventering, beskrivning och dokumentation av naturvärden

Inför en omarrondering ska natur- och kulturmiljövärden inventeras inom aktuellt område. Detta görs för att kunskapen om var dessa värden finns ska vara kända av markägare och av myndigheter. Naturvårdsavsättningar i form av formellt skydd som stat och kommun kan göra kan då bestämmas utifrån aktuell kunskap. I en förlängning utgör kunskapen sedan underlag för hänsyn och planering av markanvändningen.

Utöver ny kunskap, som tas fram i och med inventeringar, ska redan känd kunskap från området sammanställas och presenteras. Innan fältarbete startar görs ett utsök om var äldre skog, som bedöms vara mindre påverkad av rationellt skogsbruk, är belägen för att få ett underlag till fältinventeringen.

Länsstyrelsen tar fram ett underlag för potentiella inventeringsytor baserat på Naturvårdsverkets kartmaterial över kontinuitetsskogar i landet, ett material som även Skogsstyrelsen kommer att utgå från i sitt arbete. När det gäller naturtyper som inte finns i skogsmark kommer studier av redan kända naturvärden vara vägledande till var eventuella fältinsatser ska ske, exempelvis i ängsmarker.

1 Inventeringar utförda av enheten för naturskydd på Länsstyrelsen

Inför inventeringarna kommer flygbilder att studeras över alla kontinuitetsskogar som är större än 20 hektar inom trakten. De bestånd som utifrån dessa studier framstår som beklädda med äldre skog och som inte verkar påverkade av modernt skogsbruk, kommer att besökas i fält. Övriga områden av intresse att besöka i fält när det gäller naturvärden, är ängsmarker och fåbodområden där spår av biologiskt kulturarv kan finnas.

1.1 Utförande

Inventeringen kommer att följa instruktion i Naturvårdsverkets rapport 5295 från 2003 Planering av naturreservat – avgränsning och funktionsindelning. Inventeringen klassar ytor utifrån naturvärden, arter och strukturer vilka bestäms och kvantifieras. Kontakt tas med personer med lokalkännedom för att få tips om områden med höga naturvärden.

Det är en fördel för arbetet om de olika inventerarna från Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen och berörd kommun träffas i början av inventeringsarbetet. Detta för att man ska kunna tipsa varandra om olika värden.

I de fall områden förmodas ha så höga naturvärden att de skulle kunna klassificeras som nyckelbiotoper informeras Skogsstyrelsen. Denna myndighet gör då ett uppföljande besök för att slå fast om så är fallet.

Utöver detta kommer noteringar om strukturer som är resultat av historisk markanvändning (biologiska kulturspår) att göras. Noteringar av övriga lämningar som kan bedömas vara av historiskt slag görs också. Om sådana noteringar görs kommer dessa att överlämnas till enheten för kulturmiljö vid Länsstyrelsen för vidare undersökning (se vidare Bilaga 2). I de fall inventeringen av kulturmiljöer gör noteringar av det som av dem bedöms som

värdefulla naturelement eller strukturer ska dessa undersökas i fält av Länsstyrelsens naturvårdskompetens.

1.2 Resultat

Resultatet från inventeringen är klassade polygoner utefter naturvärde och punktskikt med arter och foton från områdena. Naturvärdena registreras i GIS-skikt som Länsstyrelsen förvaltar.

2 Inventeringar utförda av Skogsstyrelsen

För att identifiera nyckelbiotoper görs en inventering som liknar Länsstyrelsens. Efter granskning på rummet av den geografiska information som Skogsstyrelsen har tillgång till, bland annat den naturvärdesinventering som Länsstyrelsen kommer att utföra, identifieras ett antal områden som kommer att besökas i fält. Kontakt kommer också att tas med personer med lokalkännedom för att få tips om områden med höga naturvärden.

2.1 Utförande

Fältinventeringen kommer att följa Skogsstyrelsens instruktion som finns i Handbok för inventering av nyckelbiotoper, 2014. Myndigheten kommer främst att besöka ytor med en yta mindre än 20 hektar med undantag för de förslag på större områden man fått från Länsstyrelsen.

Det är en fördel för arbetet om de olika inventerarna från Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen och berörd kommun träffas i början av inventeringsarbetet. Detta för att man ska kunna tipsa varandra om olika värden.

2.2 Resultat

Resultatet från inventeringen är polygoner som håller nyckelbiotopsstatus eller så kallade "naturvärdesobjekt". Nyckelbiotoperna och Naturvärdesobjekten beskrivs och registreras i Skogsstyrelsens databas på sedvanligt sätt.

3 Sammanställning av resultat

När kunskapsinhämtning i fält är slutförd ska resultatsammanställning genomföras. Sammanställningen bör inledas med en kort generell beskrivning av områdets naturmiljöer, naturgeografiska särart och betydelse i landskapet för djur, växter och människors välbefinnande (grön infrastruktur). Sammanställningen av naturvärden ska omfatta resultat av fältinventeringar utförda inom projektet, kunskap om sedan tidigare kända naturvärden och information från markägare med kunskap om höga naturvärden i området. Materialet sammanställs i kartor, bilder och text i format som tillåter att det kan lämnas till Lantmäteriet tillsammans med en eventuell ansökan om omarrondering. Resultaten överlämnas till projektledningen på Länsstyrelsen i digitalt format.

De områden med naturvärden som övervägs för områdesskydd avgränsas. Om det handlar om naturreservatsbildning är det sedan Naturvårdsverket som avgör om medel för markåtkomst kan ges.

Det samlade kunskapsunderlaget presenteras av Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen vid ett markägarmöte i byn. Vid mötet ska kunskap som markägarna besitter komplettera bilden av natur- och kulturmiljövärden.

Med dessa kompletterade underlag som utgångspunkt kan framtidsfrågor för markanvändningen föras. Om en omarrondering därefter vidtas är ett av syftena med kunskapssammanställningen att markägare ska kunna framföra för dem underbyggda önskemål om sitt framtida ägande. Dokumentationen av naturvärdena kommer att skickas in till Lantmäteriet tillsammans med ansökan om omarrondering så att Lantmäteriet, så långt det är möjligt, kan anpassa den nya skiftesplanen med hänsyn till dessa värden.

4 Finansiering

4.1 Länsstyrelsens inventering av naturvärden

Kostnaden för Länsstyrelsens naturvärdesinventering finansieras inom ramen för ordinarie arbete med naturvärdesinventering.

4.2 Skogsstyrelsens inventering av nyckelbiotoper

Skogsstyrelsens nyckelbiotopsinventering bekostas inom förarbetet med medel från Skogsstyrelsen eller Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Bilaga 2

Rutin för inventering, beskrivning och dokumentation av kulturmiljövärden

Olika spår efter mänsklig verksamhet i våra skogar och marker är omfattande. De kulturmiljövärden de representerar ligger ofta hos betraktaren mot bakgrund av dennes kunskaper, intressen och värderingar. Inför en eventuell omarrondering ska Länsstyrelsen identifiera och dokumentera kulturspår och värden som är lagskyddade lämningar och kulturmiljöer, såsom fornlämningar och andra särskilt utpekade miljöer. Detta görs för att kunskapen om var dessa värden finns ska vara kända av markägare och av myndigheter. I en förlängning utgör kunskapen sedan underlag för hänsyn och planering av markanvändningen.

Utöver ny kunskap som tas fram ska redan känd kunskap från området sammanställas, kvalitetssäkras, presenteras och dokumenteras. Länsstyrelsen tar fram underlaget, utför inventering, beskriver och dokumenterar kulturmiljövärdena i samråd med markägare och andra med god lokalkännedom.

Den stora nationella fornminnesinventeringen genomfördes i Dalarna under åren 1967–1976 samt 1989–1994 av Riksantikvarieämbetet. Då avsöktes framförallt strandnära områden och vattendrag, bynära områden samt de uppgifter om lämningar som man då fick från boende. De större skogsområdena inventerades då endast i begränsad omfattning. Under en tioårsperiod från slutet av 1990-talet fram till 2000-talet genomfördes därför skogsmarkinventeringar av forn- och kulturlämningar i bl.a. Dalarna inom projektet *Skog och Historia*. Det var ett arbetsmarknadsprojekt där mindre arbetslag under handledning av en utbildad arkeolog hade som uppgift att söka igenom skogsmarker. Detta arbete utfördes med oklar täckning och kvalitet. Tidigare registrerade lämningar kan ibland ha en kvalitetsbrist gällande bedömning och positionering. Det kan exempelvis betyda att en lämning är markerad på fel plats och ibland då även på fel fastighet samt, beroende på bedömning, ha osäkert lagskydd. En byråmässig registrering av historiska fäbodan i Dalarna utifrån historiska kartor har därefter utförts av Länsstyrelsen, men den är inte fullständig och omfattar därför inte samtliga fäbodan. Sammantaget är kultur- och fornlämningarna i Dalarnas skogsmarker bristfälligt inventerade och i stora skogsområden i framförallt västra och norra länet närmast oinventerade.

1 Genomförande

1.1 Utförande

Inför inventeringarna studeras kända forn- och kulturlämningar, liksom andra skyddade kulturmiljöer i det aktuella området. Uppgifter från relevant litteratur och tips från markägare och andra informanter samlas in, studeras och analyseras. Historisk bebyggelse, fäbodan samt odlingsmarker studeras på historiska kartor och analyser görs av topografi, jordarter, flygbilder och terrängskuggning baserad på data från laserskanning.

Dessa studier ligger sedan till grund för en fältinventering, vilken utförs selektivt. Historiska bebyggelse- och odlingsområden, kända forn- och kulturlämningar samt platser och/eller områden med stor

fornlämningspotential fältinventeras. I övriga områden utförs endast stickprovsinventeringar.

Det är en fördel för arbetet om de olika inventerarna från Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen och berörd kommun träffas i fält i början av inventeringsarbetet. Detta för att man ska kunna tipsa varandra om olika värden.

Vid Länsstyrelsens och Skogsstyrelsens inventeringar av naturvärden (Bilaga 1) görs noteringar om strukturer som är resultat av historisk markanvändning (biologiska kulturspår) och övriga lämningar som kan bedömas vara av historiskt slag. Dessa noteringar överlämnas snarast möjligt till Länsstyrelsens enhet för kulturmiljö och samhällsplanering och bedöms där av kulturhistorisk kompetens.

Påträffade lämningar beskrivs och klassificeras enligt Riksantikvarieämbetets praxis. De mäts in med GPS, avgränsas, beskrivs, fotograferas om möjligt, fornlämningsstatus (juridiskt) bestäms och registreras i det nationella Kulturmiljöregistret.

Vid fältinventeringen kommer även att noteras sådant som bedöms vara värdefulla naturelement eller strukturer. Om sådana noteringar görs kommer dessa att överlämnas till enheten för naturvård vid Länsstyrelsen för vidare undersökning i fält av Länsstyrelsens naturvårdskompetens (Bilaga 1).

1.2 Utförare

Arbetet genomförs om möjligt i Länsstyrelsens regi. Om inte detta är möjligt att uppnå inom planlagd tid, upphandlas tjänsten av en av Länsstyrelsen godkänd arkeologisk kompetens.

1.3 Resultat

Resultatet från inventeringen blir punkter, linjer och polygoner som klassas efter juridisk status och med lämningstyp, beskrivningar, foton som attributdata. Dessa registreras i det nationella Kulturmiljöregistret enligt Riksantikvarieämbetets praxis. Därigenom blir fornlämningsdata tillgängliga för alla berörda i en omarronderingsprocess. Därtill görs en sammanfattande beskrivning av det aktuella områdets olika kulturmiljöer och typiska lämningar samt hur dessa bör hanteras inom en omarronderingsprocess och även vid fortsatt markanvändning för att inte skadas. Materialet kan sammanställas i t.ex. en broschyr.

2 Sammanställning av resultat

När kunskapsinhämtning i fält är slutförd ska resultatsammanställning genomföras. Sammanställningen bör inledas med en kort generell beskrivning av områdets kulturhistoriska särart. Sammanställningen av kulturmiljövärden ska omfatta resultat av fältinventeringar utförda inom projektet, kunskap om sedan tidigare kända kulturmiljövärden, relevanta delar av övriga underlag och information från markägare och andra med kunskap om kulturmiljövärden i området. Materialet sammanställs i kartor, bilder och text i format som tillåter att det kan lämnas till Lantmäteriet tillsammans med en eventuell ansökan om omarrondering. Resultaten överlämnas till projektledningen på Länsstyrelsen i digitalt format.

Det samlade kunskapsunderlaget presenteras av Länsstyrelsen vid ett markägarmöte i byn. Vid mötet ska kunskap som markägarna besitter komplettera bilden av kulturmiljövärden. Med dessa kompletterade underlag som utgångspunkt kan framtidsfrågor för markanvändningen föras. Om en omarrondering därefter vidtas är ett av syftena med kunskapssammanställningen att markägare ska kunna framföra för dem underbyggda önskemål om sitt framtida ägande. Dokumentationen av kulturmiljövärden kommer att skickas in till Lantmäteriet tillsammans med ansökan om omarrondering så att Lantmäteriet, så långt det är möjligt, kan anpassa den nya skiftesplanen med hänsyn till dessa värden.

3 Finansiering

Kostnaden för inventering, beskrivning och dokumentation av kulturmiljövärden finansieras av Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Bilaga 3

Riktlinjer för inventering, beskrivning och dokumentation av sociala värden

Inför en omarrondering ska kunskapen om skogsmarkens natur- och kulturmiljö och sociala värden vara känd inom aktuellt område. Detta görs för att kunskapen om var dessa värden finns ska vara känd av markägare och av myndigheter. I en förlängning utgör kunskapen sedan underlag för hänsyn och planering av markanvändningen.

Utöver ny kunskap, som tas fram genom inventeringar, ska redan känd kunskap från området sammanställas, presenteras och dokumenteras. Den berörda kommunen tar fram underlaget, utför inventeringen, beskriver och dokumenterar de sociala värdena i samråd med markägare och andra med god lokalkännedom.

1 Sociala värden

Ett områdes sociala värden är ekosystemtjänster, det vill säga funktioner hos naturens ekosystem, som gynnar människor genom att upprätthålla eller förbättra människors välmående, livskvalitet och välfärd. Sociala värden kan vara till exempel samvaro, upplevelser, friluftsliv och andra aktiviteter. De sociala värden som bör beskrivas i ett omarronderingsområde är bland andra tätortsnära skogar, vandringsleder, andra frekventerade stigar, ridleder, cykelleder, kanotleder, skoterleder, skidspår, utflyktsmål, utsiktsplatser och samlingsplatser. Dessutom behöver gemensamma anläggningar i byn beskrivas, exempelvis bystuga, dansbana, hockeyplan, fotbollsplan, elljusspår, grustäcker, gemensamma dricksvatten- och/eller avloppsanläggningar eller liknande. Bedrivs det jakt inom området bör eventuellt viltvårdsområde beskrivas och om det finns gemensamma slakt-/kylhus och skjutbanor. Anläggningar för fritidsfiske inom området behöver belysas. Om kommunen har planer för grön infrastruktur och/eller lokalt friluftsliv ska relevanta delar avspeglas i beskrivningen av området. I kartanalysen bör riksintressen för exempelvis friluftsliv och kulturmiljö beaktas.

2 Inventeringar utförda av berörd kommun

Inför inventeringen överlämnar projektledningen på Länsstyrelsen i Dalarnas län en karta eller shape-fil som beskriver det aktuella områdets utbredning. Kommunen gör sedan en GIS-analys och en genomgång av relevanta befintliga planer och beskrivningar som underlag för det fortsatta arbetet. Utifrån dessa underlag väljer kommunen ut områden som besöks i fält. Markägare och andra med god lokalkännedom i området behöver kontaktas för att få ta del av den lokala kunskapen om sociala värden i det aktuella området.

Det är en fördel för arbetet om de olika inventerarna från Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen och berörd kommun träffas i fält i början av inventeringsarbetet. Detta för att man ska kunna tipsa varandra om olika värden.

3 Sammanställning av resultat

När kunskapsinhämtning i fält är slutförd ska resultatsammanställning genomföras. Sammanställningen av sociala värden ska omfatta resultat av fältinventeringar utförda inom projektet, kunskap om sedan tidigare kända sociala värden, relevanta delar av övriga underlag och information från markägare och andra med kunskap om sociala värden i området. Materialet sammanställs i kartor, bilder och text i format som tillåter att det kan lämnas till Lantmäteriet tillsammans med en eventuell ansökan om omarrondering. Resultaten överlämnas till projektledningen på Länsstyrelsen i digitalt format.

Det samlade kunskapsunderlaget presenteras av kommunen vid ett markägarmöte i byn. Vid mötet ska kommunens bild av de sociala värdena kompletteras med kunskap som markägarna besitter. Med dessa kompletterade underlag som utgångspunkt kan framtidsfrågor för markanvändningen behandlas. Om en omarrondering därefter vidtas är ett av syftena med kunskapssammanställningen att markägare ska kunna framföra underbyggda önskemål om sitt framtida ägande. Dokumentationen av de sociala värdena kommer att skickas in till Lantmäteriet tillsammans med ansökan om omarrondering så att Lantmäteriet, så långt det är möjligt, kan anpassa den nya skiftesplanen med hänsyn till dessa värden.

4 Finansiering

Kommunen bekostar personal, resor och material som behövs för beskrivning, inventering och dokumentation av sociala värden i området.

LÄNSSTYRELSEN
DALARNAS LÄN